



Fig. 1. Ydre, set fra sydøst. LL fot. 1975. — Exterior seen from the south-east.

NØRRE JERNLØSE KIRKE

MERLØSE HERRED

Kirken er måske viet til Johannes Døberen, jfr. alterbordsforside. Den betænkte 1211-14 af Niels, søn af vicegreve Niels¹ og anføres i Roskildebispens jordebog² med en afgift på 2 mk. 1567³ siges den at have 45 tiendeydere og at eje en gård, hvis herlighed lå til Birkholm. Kirken selv var imidlertid ikke under privat patronat; 15. juli 1633 skulle lensmanden og bispens erklære sig om et ønske fra Malte Juul til Gjessinggaard om at indrette et begravelsessted i et »sakristi« bygget ud fra sognekirken til hans gård Birkholm. Dette kapel var ude af brug, og han tilbød at lade det vedligeholde. Birkholm lå i Butterup sogn, men Nørre Jernløse var sognekirke for godset Birkholm, hvilket efter Landebogens oplysning at dømme går tilbage til 1567. Malte Juul fik den ønskede tilladelse 3. juni 1634 mod at bygge et pulpitur, som drenge og vejfarende kunne stå på⁴.

Den nære tilknytning til Birkholm og den omstændighed, at annekset Kvanløse havde privat patron, førte 1654 til en strid med denne, fru Karen Krabbe til Vemmetofte, om kaldsretten; striden fornyedes 1659⁵.

Kirken betragtedes imidlertid o. 1666 som kongelig⁶, og 16. august 1687 tilskødedes den oberst Mathias Numsen til Brusgaard⁷. 1726 lå den under Birkholm, fra 1766 Løvenborg⁸; 12. oktober 1927 overgik den til selveje.

Kirken ligger nordligst i den gamle landsby, usædvanlig lavt ved foden af et bakkehæld, der rejser sig mod sydvest. På nordsiden løber Regstrup å tæt ved kirkegården. Denne har, undtagen mod øst, bevaret sin middelalderlige

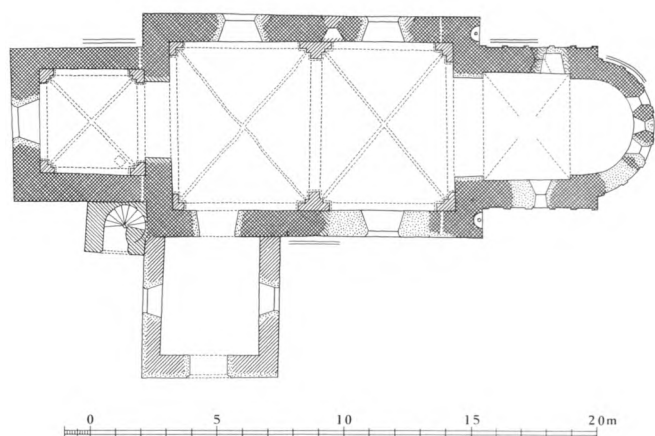


Fig. 2. Plan. 1:300. Målt af MB 1959, tegnet af HJ 1979. Signaturforklaring s.9.
— Ground-plan. Key on p. 9.

udstrækning, som navnlig i nord er betydelig. Mod øst blev der foretaget en større udvidelse o. 1932⁹, og i de seneste år er der i sydøst, uden for den gamle hegnsmur, inddraget endnu et areal.

Kirkegårdens hegn og indgange. Overalt hegnes kirkegården af hvidtede mure med udadvendt teglafdekning. Fra senmiddelalderen stammer muligvis hele den del af syd- og nordmuren, der begrænser den gamle kirkegård, samt vestmuren, hvis tilslutning til nordmuren har et buet forløb. Op mod sydmuren lå forhen et par nu nedrevne bygninger¹⁰. Muren er opført af kampesten med et vekslende antal skifter af munkesten øverst. To skifter under afdækningen løber indvendig et savskifte, mod vest afbrudt ud for to fladbuede nicher, 112x89 cm, den nordlige delvis affaset. På enkelte kortere strækninger er ringmuren fornyet. En reparation nævnes tidligst 1665¹¹. Indgangen er i syd, ud for våbenhuset, ad en moderne tremmelåge ophængt på træstolper; 1812¹² og 1860¹³ omtales en $\dagger$ kirkeport med låge. 1668 anskaffes fire savskårne egetræer til den nordre $\dagger$ kirkerist¹¹. I nord er der en lille, nyere indgang med trælåge.

Bygninger m.m. på kirkegården. Ca. 10 m nord for kirken, hvor der forhen var en indhegnet familiegravelse, ligger det 1832, delvis af materialer fra et tidligere kapel¹⁴, opførte Løvenskioldske *gravkapel*. Dette er en hvidkalket, rektangulær bygning med afvalmet, lavt tegltag og fremhævede hjørner af rustikkvadrede, trukket i pudsens ligesom kvadrene over den flad-spidsbue-

ede dørindfatning i sydgavlen. Over denne et kors i fladt relief og en tavle med versalindskrift: »Sønne ærede Faderens Villie og lod dette Capel opbygge Aar MDCCCXXXII«. På vestsiden en gruppe af tre ens, tætsiddende, spidsbuede vinduer med træsprosser. Den kraftige, stærkt profilerede tandsnitgesims er forkrøppet om hjørnepartierne. Oprindeligt var kapellet opført »med opstående højere og lavere kamme rundt omkring på gesimser«¹⁵. Da denne konstruktion forvoldte fugt og råd i tømmerværket, opsattes det nuværende tag allerede i 1839¹⁶. Det enkle, hvidtede rum har gulv af Ølandsfliser, fladt gipset loft og midt på nordvæggen en rektangulær blænding. Kapellet gennemgik 1965 en hovedstandsættelse, bekostet af det Løvenskioldske bo, hvorefter det overgik til kirken⁹.

Ligkapel, 1905, ved kirkegårdens sydvestre hjørne (arkitekt Otto Zeltner)¹⁷. Den hvidtede bygning har kamtakkede blændingsgavle, et stort halvrundt vindue i vest og mod øst en rundbuet dør, hvis jernbeslag danner Jesumnogrammerne: »INRI« og »IHS«.

$\dagger$ *Klokketabel?* En af egebjælkerne (fig. 23) under tårnets klokkestokværk har udstemninger fra tidligere anvendelse i en tømmerkonstruktion, sandsynligvis som stolpe i et tømret klokkehus¹⁸. O. 1862 lagdes et nu cementeret *fortov* af sten om kirken, og 1866 et omfangsdræn⁹.

Kirken består af apsis, kor, skib og tårn, formodentlig opført som et samlet anlæg i løbet af 1100'ernes sidste halvdel¹⁹. Det senmiddelalderlige våbenhus foran skibets sydportal blev

radikalt ombygget 1895; samtidig fjernedes et sandsynligvis senmiddelalderligt, 1832 ombygget sakristi på korets nordside. O.1832 forsvandt et Løvenborg tilhørende gravkapel på skibets nordside, oprindeligt måske et middelalderligt kapel eller våbenhus. Orienteringen afviger en anelse mod syd.

Den romanske kirkes plan er afsat med præcision. Beregnes dens hovedmål fra yderkanten af de nu jorddækkede sokler er forholdet mellem korets længde og bredde som 2:3 og mellem skibets tilsvarende sider som 6:4 (modul: 4,6 m). Tårnet synes ikke indpasset i dette system.

Ved sin harmoniske helstøbthed og sine dekorative detaljer må den oprindelige kirkebygning tælles blandt landets betydeligere middelalderlige arkitekturmindesmærker. Dens nuværende fremtræden præges af en hovedrestaureering 1895 ved Theodor Zeltner.

Materiale og teknik. Byggematerialet er fråd- og kampesten, fordelt således, at østpartiet, d.v.s. apsis, kor og triumfmur, i alt væsentligt er opført af frådsten, mens skibets flankemure, på nær de østligste partier, samt tårnet, er af rå og kløvet, til dels afbanet kamp, dog med enkelte frådsten, navnlig i detaljerne; i tårnets øvre del ses enkelte munkestensbrokker i oprindeligt leje. Hele kirkebygningen, tårnet iberegnet, står på en kraftig, nu jorddækket, tre skifter høj sokkel med et retkantet, et rundt og et skråtkantet led; det er bemærkelsesværdigt, at uanset murenes materiale i øvrigt er soklen overalt af frådsten²⁰.

De afrensede murflader på apsis, kor og skibets østgavl viser uensartet store blokke af frådsten (10-25 cm høje), lagt i en ofte afbrudt skiftegang. Hjørnekvadrene på koret er af beskeden format på grund af den detaljerede, dekorative murbehandling her, mens de på skibets østhjørner gennemgående består af større blokke, indtil 67x50 cm. I gavltrekanterne ses dog lidt kløvet kamp mellem frådstensblokkene, som her er særdeles varierende i størrelse. Fugerne er udglattede med mørtel, hvori der med skråt ført murske er indtrykket kvadernærering.

Kampestenene i skibets og tårnets mure er



Fig. 3. Apsis (s.88). LL fot. 1975. — Apse.

ordnede i skifter, hvis højde varierer fra 15-60 cm; over hvælvingerne ses, navnlig i sydsiden, relativt store sten. Under våbenhustaget er fugemørtelen på skibets sydmur udglattet, hvorefter der er påført et stenene knapt dækkende, aldrig kalket pudslag med en tynd kvaderridsning; i samme udførelse genfindes dette flere steder udvendig på tårnet, mens skibets indre er pudset oven på udglattet, ikke kvaderridset fugning.

Allerede forskellen i materialer giver fornemmelse af en etapevis arbejdsgang (fig. 4). Dette underbygges af andre iagttagelser. Nær østhjørnene af skibets flankemure anes efter en linje, som nedefter strækker sig skråt mod vest, et skel mellem det glattere frådstensmurværk i østpartiet og de mere knudrede kampesten i den øvrige del af skibet. Triumfgavlen opførtes i første omgang kun til og med korets oprindelige, lavere tag, som strakte sig hen over den foreløbige gavlafslutning, og som ved bygningen af skibet blev dækket af den da med kampesten

forhøjede gavl. På tilsvarende måde forholder det sig med skibets vestgavl, der i første omgang kun opmuredes til taglinjerne. Den videre opførelse af tårnet fulgte først, da taget var lagt. Et vandret byggeskel synes endelig at kunne konstateres i selve tårnet et par skifter over den nuværende tårnhvælvings top. Under dette består murværket af ret små kampesten med temmelig flad forside og med fyldt fuge; over skellet er stenene større, rundere og med fugerne delvis åbne. Oprindeligt murværk står bevaret helt op i gavltrekanterne indtil ca. 1 m fra det nuværende tags ryg.

Korets murhøjde fra jordoverflade til gesims er i nordøst 5,10 m, skibets 5,90 m.

Den udvendige arkitektoniske behandling af kirkens østparti genfindes på flere midtsjællandske landsbykirker, men overgår dem i detaljerigdom. Hele den fantasifulde arkitektur kommer dog ikke til sin ret, fordi soklerne nu er skjult af jord. Apsiden er opdelt i syv fag ved flade lisener, der lidt over soklen har et vulstled; foroven afsluttes de af et lignende led som vederlag for en frise af rundbuer, der parvis forbinder lisenerne. Frisen prydes af små halvkugler.

I de to fag på hver side af midterfaget sidder et dobbeltsmiget *cirkelvindue*, udvendig med retkantet fals. Det lidt bredere og særlig rigt udformede midterfag har 47 cm over soklen udsparet en 105 cm høj, 43 cm bred niche tvedelt af en dværgsøjle. Derover, men lidt lavere end nabofagenes cirkelvinduer, sidder et vindue, cirkulært i lysningen og i den indvendige smig, men firpasformet i facaden, hvor det skyder sig op i en aftrappet udsparring under en tvillingbue; på muren derover, mellem to smalle, rundbuede blændinger, ses kirkens ejendommeligste detalje, et ormeagtigt *fabeldyr*, der i naturalistiske bugtninger, delvis helt fri af muren, kryber ned mod midtvinduet. Trods det grove, blærede frådstensmateriale skelnes både øjne og øren, samt tungen i den åbne flab²¹.

Pilastre, svarende til apsidens, opdeler hver af korets ydervægge i fem fag, foroven afsluttet med tvillingbuer, midterfagets dog med en fladbue over vinduets stik. Sydvinduet er en

rekonstruktion efter det nordre, som er 1,70 m højt, falsat langs yderkanten og væsentligt mindre smiget udad end indad. På hver side af koret prydes triumfmurens østside med søjlenicher, en smule højere og bredere end apsidens og stående direkte på soklen²². Søjlerne er kopier fra 1919 efter apsidens⁹.

Skibet har i hver langmur haft tre *vinduer*. Ingen af dem er længere i brug. Alle nordsidens anes under hvidtekalken, og på loftet står det midterste af dem som rundbuet niche, tilmuret med munkesten udefra til og med lysningen, der har målt 80x30 cm, mens det indvendigt måler 170x90 cm. Der er 55 cm fra buetoppen til den oprindelige loftshøjde. Det tilsvarende vindue i sydsiden dækkes næsten helt af hvælvingen, men allerede før denne indsattes, var det tilmuret, overpudset og kalket. Det vestligste af sydsidens vinduer tjener nu som indblæsningskanal for varmeanlægget. *Syddøren* er endnu i brug og fremtræder som rundbuet, udvidet og ændret 1895.

Indre. Apsidens oprindelige halvkuppelhvælv er i behold, men utilgængeligt ovenfra. Koret dækkes af et samtidigt grathvælv med skarpe sømme, som udspringer fra små udkragninger i vederlagshøjde, og som fortaber sig mod midten; frådstensskifterne i de fire kapper er muret vinkelret på væggene²³. Ved restaureringen 1895 er den runde korbues form tilpasset en allerede tidligere foretaget udvidelse. Om toppen af den oprindelige bue endnu er i behold under cementpuden, kan ikke afgøres.

Niveauet for skibets *†loftsbjælker* kan iagttages som øvre begrænsning for den indvendige puds på triumfgavlens vestside og på sidemurene, navnlig i nordsiden; bræddeloftet synes at have været fæstnet til bjælkernes underside. Korets og skibets lofter står i forbindelse med hinanden gennem en, med tre store frådstensblokke, fladt afdækket, oprindelig dør. Den tilsvarende åbning gennem skibets vestgavl er afdækket med træplanker og vistnok lidt ændret.

Tåmets murværk er, bortset fra forholdene omkring den nedennævnte trappe, lige kraftigt i hele højden. Tårnrummet har nu et vindue i vest, men om de tidligste vindues- eller dørfor-

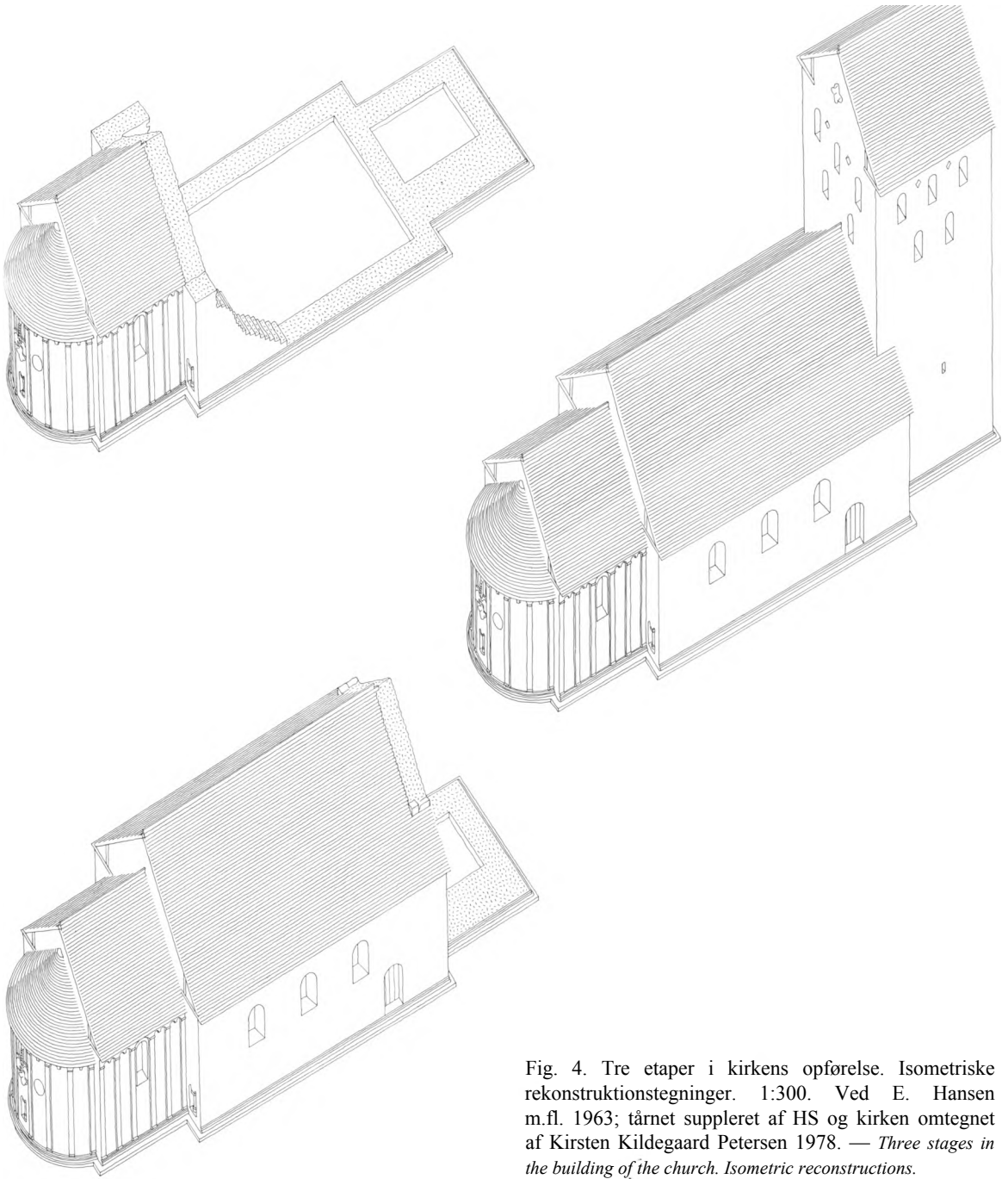


Fig. 4. Tre etaper i kirkens opførelse. Isometriske rekonstruktionstegninger. 1:300. Ved E. Hansen m.fl. 1963; tårnet suppleret af HS og kirken omtegnet af Kirsten Kildegaard Petersen 1978. — *Three stages in the building of the church. Isometric reconstructions.*

hold kan intet siges. I andet stokværks nordvesthjørne ses resterne af en trappe, der som en uformelig murklods rager ca. 1 m frem foran de indvendige murflugter. Den udgik fra tårnrummets nordøsthjørne og forløb i murlivet op til andet stokværks nordvesthjørne, hvor et par af de øverste trin endnu er bevaret tillige med spor i

mørtelen af en flad brædde- eller plankeafdækning i selve hjørnet. Trappeløbet havde fladbuget, pudset loft, hvoraf en rest endnu ses over trappeskaktens yderside; heri sidder en vandret afdækket, enkeltsmiget lysglug, 65x50 cm i den indvendige murflugt, udvendig tilmuret. Måske har trappen fortsat videre op i tårnet i form af trin

oven på det lukkede trappeløbs overdækning, men spor heraf er usikre²⁴. Før fjernelsen af trappen må tårnrummet have været ca. 120 cm smallere end nu og noget forskudt for kirkens midtakse. Det nuværende mellemstokværk belyses fra vest af et rundbuet vindue, hvis form er moderne.

Klokkestokværket har to glamhuller til hver side, men kun de østlige, slanke, rundbuede og usmigede muråbninger, 165x50 cm, er oprindelige.

I hver af gavlene sidder tre ens muråbninger af samme slags som de to østlige i stokværket nedenunder. Af hensyn til de nuværende tagflader er murværket forhugget eller ikke færdiggjort, således at de to yderste åbninger i hver gavl indad kun står fragmentarisk. Midt mellem disse og lige over deres øvre afslutning ses i hver side to rudeformede (til dels mangelkantede), gennemgående kanaler, ca. 35x35 cm ved den indvendige munding, lidt snævrere udefter - et arkitektonisk træk, som genfindes i adskillige tidlige tårne²⁵. Den oprindelige stokværksinddeling lader sig ikke med sikkerhed fastslå. Mærkelig nok synes der ikke at være spor af den nederste stokværksadskillelse, hvis overside må formodes at have ligget nogenlunde i niveau med den murede trappes øverste trin. Selvom den yngre hvælving skjuler dele af vægfladen, synes det dog sikkert, at der oprindeligt ikke har været nogen muret hvælving. Lidt over det eksisterende gulv i klokkestokværket fremviser den nordre og til dels den østre og søndre mur en afsats på højst 15 cm; den synes dog ikke at angive nogen stokværksadskillelse, snarere en midlertidig standsning i byggeriet med påfølgende korrektion af murflugterne. Lige under murkronen, delvis forstyrret af det nyere underlag for spærflodderne, ses i nord tre, i syd to, vandrette, gennemgående (udvendigt dog tilmurede) kanaler med kvadratisk tværsnit, 15-20 cm. Den beskedne dimension er påfaldende, hvis den skulle stamme fra et bjælkelag, selvom bjælkerne kan have ligget tæt, med ca. 75 cm.s afstand. Hvis disse kanaler dog tolkes som bjælkehuller, kan deres tilstedeværelse så tæt på murens nuværende øvre afslut-

ning tyde på, at murværket har strakt sig videre op, og det kan ikke udelukkes, at tårnet fra begyndelsen var højere end nu; måske har den eksisterende tagetage fra begyndelsen udgjort et fuldt stokværk²⁶, jfr. rekonstruktionsforsøg, fig. 4. Foruden de nævnte teglbrokker i oprindeligt murværk, har en del regulære munkesten fundet anvendelse til den tilsyneladende nødtøftige færdiggørelse af murværket omkring gavlenes muråbninger.

Ændringer og tilføjelser. Skibet dækkes af to senmiddelalderlige, kuplede *krydshvælvinger*, hvilende på falsede vægpiller med helstens gjordbuer og halvtens skjoldbuer, alle spidse, og med kvartstens ribber. De profilerede kragbånd er trukket i cement ved sidste restaurering. I forbindelse med hvælvingsbyggeriet påmurede skibets sidemure fem skifter. De to kamtakker ved foden af skibets vestgavl på nordsiden er formodentlig påsat ved samme lejlighed. Forinden *tårnrummet overhvælvedes*, var den murede trappe ved nordvæggen nedbrudt, hvorved rummet blev kvadratisk og aksefast med kirken. Hvælvingen svarer til og er vel samtidig med skibets. Der er to huller for klokkerreb; det ene med træbøsning. I den sydøstre kappe en tilmuret *lem*, 56x48 cm. Muligvis stammer også tårnbuens spidse form fra den tid. Oven på hvælvlommens udmuring står der i sydøsthjørnet 18 skifter af en murpille, een sten på hver led. I det sydvestre hjørne ses mørtelaftryk af en lignende (forholdene i det nordøstre er ændrede af en skorsten). Måske har pillerne skullet bære en aldrig udført understøtning for klokkestolen, således som det ses i Store Tåstrup (Merløse hrd.).

Af det senmiddelalderlige *våbenhus* står kun den østre og vistnok indersiden af den vestre flankemur, opført af munkesten, rigeligt blandet med kamp. Den oprindelige gavl, sml. Butterup (s.62, fig. 1), havde skævt anbragt, spidsbuet dør under en bred, spidsbuet gavlblænding med lysglug, glat kam og toptinde. Siden 1805 nævnes ønsket om et vindue i våbenhuset²⁷. Det synes først indsat o. 1860¹³. 1866 anbragtes en ny og større dør, mens loftet fornyedes og gipsedes⁹.

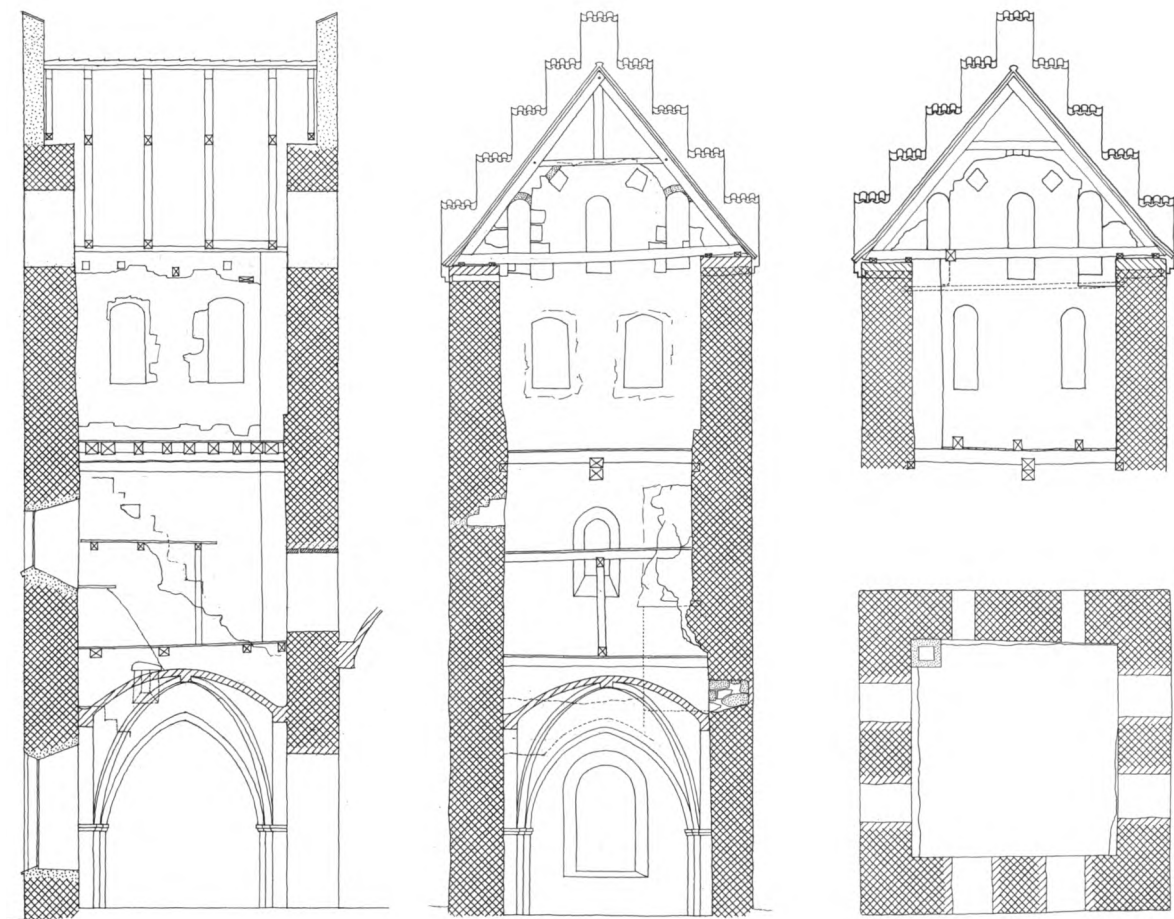


Fig. 5 a-d. Plan og tværnsnit af tårn. a-c. Tværnsnit set mod nord, vest og øst. d. Plan af klokkestokværk. 1:150. a, b og d er målt og tegnet af E. Hansen m.fl. 1963, c af S. Rassov og M. Thon 1978. — *Plan and cross-sections of the tower. a-c. Cross-sections to the north, west and east. d. Plan of belfry.*

Adgangen til tårnets øvre stokværk er, muligvis efter våbenhusets opførelse, forlagt til et *trappehus* på sydsiden. Materialet er munkesten og den fladbuede underdør giver adgang til muret trappe med spindel; omdannet lysglug i syd.

Endnu i senmiddelalderen, men ikke nødvendigvis i forbindelse med trappehusets opførelse, har tårnet gennemgået yderligere ændringer. Således udførtes - måske efter nedbrydning af den oprindelige øverste del - en lemfældig afslutning af gavlene samt et par skifters påmuring eller afretning af sidemurene, alt i munkesten. Murreparationen i forbindelse med indlægningen af bjælkerne og murremmene under klokkestolen er udført af munkesten, ligesåvel som

de udvidede, fladbuede glamhuller i syd, vest og nord, hvis sålbænke er belagt med tagsten.

Et *†sakristi* på korets nordside, som fjernedes ved restaureringen 1895²⁸, har tilsyneladende (jfr. fig. 21) repræsenteret en på egnen velkendt, senmiddelalderlig type, sml. Kvanløse s.115. Den fladbuede dørgennembrydning til koret er endnu bevaret som niche. Ved en ombygning (og udvidelse) 1831²⁹ afløstes det brøstfældige (tønde)hvælv af et bræddeloft, og der indsattes en ny dør, formentlig til kirkegården³⁰. Et fladbuet vindue var anbragt i øst.

†*Våbenhus eller gravkapel*. Ved opførelsen af Løvenborgs kapel på kirkegården 1832 genanvendtes som nævnt materialer fra baroniets



Fig. 6. Indre, set mod vest. LL fot. 1975. — *Interior to the west.*

hittidige kapel, der var sammenbygget med kirken på skibets nordside. Som en mindelse herom ses udvendig på muren over den tilmurede norddør en buet, svag linje, som tyder på, at der her har ligget en hvælvet bygning. Det er sandsynligt, at der var tale om et middelalderligt våbenhus eller kapel, og at det var denne bygning - kaldet et »sakristi« - Malte Juul 1633 tilbød at vedligeholde mod tilladelse til at benytte den som begravelsessted, s.85. I 1665 fik Mourids Podebusk lov at indrette begravelse i kirkens kapel³¹, og 1758 beskrives kisterne i »en åben adelig begravelse«³².

Istandsættelse og vedligeholdelse. 1790-92³³ foretoges en bekostelig istandsættelse, som bl.a. omfattede indsætning af seks fladbuede trævinduer (jfr. fig. 21) i kirken samt et syvende mindre, antagelig i sakristiet³⁴. 1814²⁷ blev der atter arbejdet på kirken, som dette år rapporteredes fuldkommen istandsat. Endnu året efter

var tårnets øverste dele dog under reparation, og en række mindre ændringer af dette må da snarest henføres til denne tid¹². Således er den øverste del af trappehuset ombygget som een blok af små gule sten med karnisgesims under skråtaget. En oprindelig, rektangulær lyslug på sydsiden ændredes til en cirkulær åbning. Formodentlig samtidig fik tårnet karnisgesims og dets gavle en stilfærdig arkitektonisk redaktion: De to yderste glamhuller tilmuredes, dog således, at de fremtræder som flade blændinger med lavt spærstik, mens hvert af de rudeformede huller markeredes med en profileret ring. 1862-63²⁹ indsattes et støbejernsvindue i skibets nordside, i det vestre fag, hvor kapellet tidligere havde stået, og 1877 ønskede man nordsidens østre trævindue ombyttet med et tilsvarende »provstevindue«²⁸. Indtil 1895 havde korgavlens glat kam med toptinde; udvendig stod hele kirken hvidtet.



Fig. 7. Indre, set mod øst. LL fot. 1975. — *Interior to the east.*

Restaureringen 1895. Den store, af Th. Zeltner ledede og af A. Wind så instruktivt beskrevne³⁵, restaurering må, tidspunktet taget i betragtning, betegnes som behersket. Kirkens ældste dele er behandlet med respekt og dygtighed, så absolut dikteret af antikvariske hensyn. Den alvorligste indvending må nok rettes mod den uhistoriske og for den arkitektoniske intention så skæbnesvangre udvendige afrensning af østpartiet, samt undladelsen af at fremdrage og reparere soklerne. Til istandsættelsen anvendtes sten fra frådstensbruddet ved Vintre Møller.

Apsidens vinduer i midten og i nordøst genåbnedes, mens det sydøstre rekonstrueredes i stedet for det nævnte, større trævindue. Korets sydvindue genskabtes efter nordvinduet, som stod tilmuret, men velbevaret bag taget på sakristiet; dette fjernedes helt. I skib og tårn anbragtes frit komponerede, store rundbuede vinduer med blyindfattede ruder³⁶. Våbenhuset ombyggedes

radikalt med ny blændingspydet og kamtakket gavl samt stor, spidsbuet indgangsdør; gavlen stod nogle år i røde munkesten, men kaldedes derefter. Også vestmuren nyopførtes eller skalmuredes, og i begge sider indsattes store cirkulære støbejernsvinduer. Korgavlen fik kamtakker, og de øvrige gavle ommuredes. Indvendig udvidedes skibets syddør, og buerne mellem hvælvingerne blev med stort besvær så vidt muligt gjort regelmæssige; vederlagsprofilerne blev trukket i cement, med hvilket materiale også vægge og buer pudsedes. I gangarealer og i våbenhuset blev gulvet lagt af Ølandsfliser, mens stolestaderne fik bræddegulv. Disse partier var før restaureringen belagt med mursten. Godt en alen under det nuværende gulv er der »over hele kirken« fundet en gulvbelægning af røde munkesten. Kor og apsis beholdt et ældre gulv af ottekantede og kvadratiske fliser. I resten af kirken var der før restaureringen murstensgulv.



Fig. 8. Detalje af Dommedag (sml. fig. 9). Kalkmaleri i apsis (s.94). LL fot. 1975. — *Detail of the Last Judgement (cf. fig. 9). Wall-painting in the apse.*

Ved indlægning af varmekanal 1960 fandtes ved skibets syddør otte glaserede og ornamenterede, kvadratiske *gulvfliser fra 1200'ernes sidste halvdel (i NM2, inv. nr. D773-774/1961), henholdsvis 15x16 og 20x21 cm. I det røde murstensgods, dækket af en slidt, klar eller grøn blyglasur, er indstemplet planteornamentik i tre forskellige udformninger, som kendes fra Sorø kirke samt adskillige sjællandske landsbykirker³⁷.

Bygningen havde tidligere blytage³⁸, men er nu tækket med vingetegl, apsis med nyere munke og nonner.

Tagværker. Skibets tagværk fornyedes 1895; over koret ses omsat spinkelt, middelalderligt tagtømmer.

På østsiden af triumfgavlen og på skibets

vestgavl står i mørtelen aftryk af det oprindelige, lavere tågs spånbeklædning, som synes at være udgået fra en diagonalstillet rygningssplanke og at have hvilet på et lag af langsgående til spærene sømmede brædder³⁹. Kirken har siden 1875 haft opvarmning⁴⁰.

To *vindfløje* anbragtes 1815 på tårnet¹⁴, hvor de vistnok sad til 1895⁴¹.

KALKMALERIER

Ved hovedistandsættelsen 1895 fremdroges på apsidens kuppelhvælv samt på korets vægge og hvælv rester af en udmaling, som antagelig er udført i 1500'ernes begyndelse at dømme efter stilen i den hårdt restaurerede udsmykning⁴². Der søgtes uden held efter malerier på skibets hvælv; en gråblå dekoration på disses ribber bevarede ikke²⁸. Korets fragmenter istandsattes året efter af Jacob Kornerup, der af hensyn til symmetrien og den dekorative virkning udførte væsentlige tilmalinger. 1942 genrestaureredes malerierne af Ole Søndergaard.

Apsisudmalingens tema er en dommedagsfremstilling (fig. 9,8), og på korets vægge er rækker af hellige personer, heriblandt apostle. Bedst bevaret er dommedagsbilledets øvre halvdel: Her troner Kristus på regnbuen, indrammet af mandorla og omgivet af basunblæsende engle over menneskehedens forbedere, Maria og Johannes. Verdensdommeren er iklædt en dramatisk foldet kappe, der lader vunderne synlige. Hovedet, som er vendt mod højre, omgives af korsglorie. Fra munden udgår lilje og sværd, ledsaget af skriftbånd (minuskler, der står omvendt!) med de respektive formler (Matt. 25, 34 og 41): (»Venite benedicti patris mei«) (kom hid, I min faders velsignede) og »Ite maledicti (in ignem eternum«) (gå bort fra mig, i forbandede, til den evige ild). Mellem Kristi fødder er malet en engel med hænderne i bedestilling. Maria (fig. 8) bærer hovedlin og er iklædt en kjortel, hvorover rigt smykket kappe. Af Johannes, der ved afdækningen viste sig særlig dårligt bevaret, er kun arme og hænder samt dele af ansigtet oprindelige, resten tilføjet af Kornerup »efter en anden samtidig Johannesfigur«. Herun-

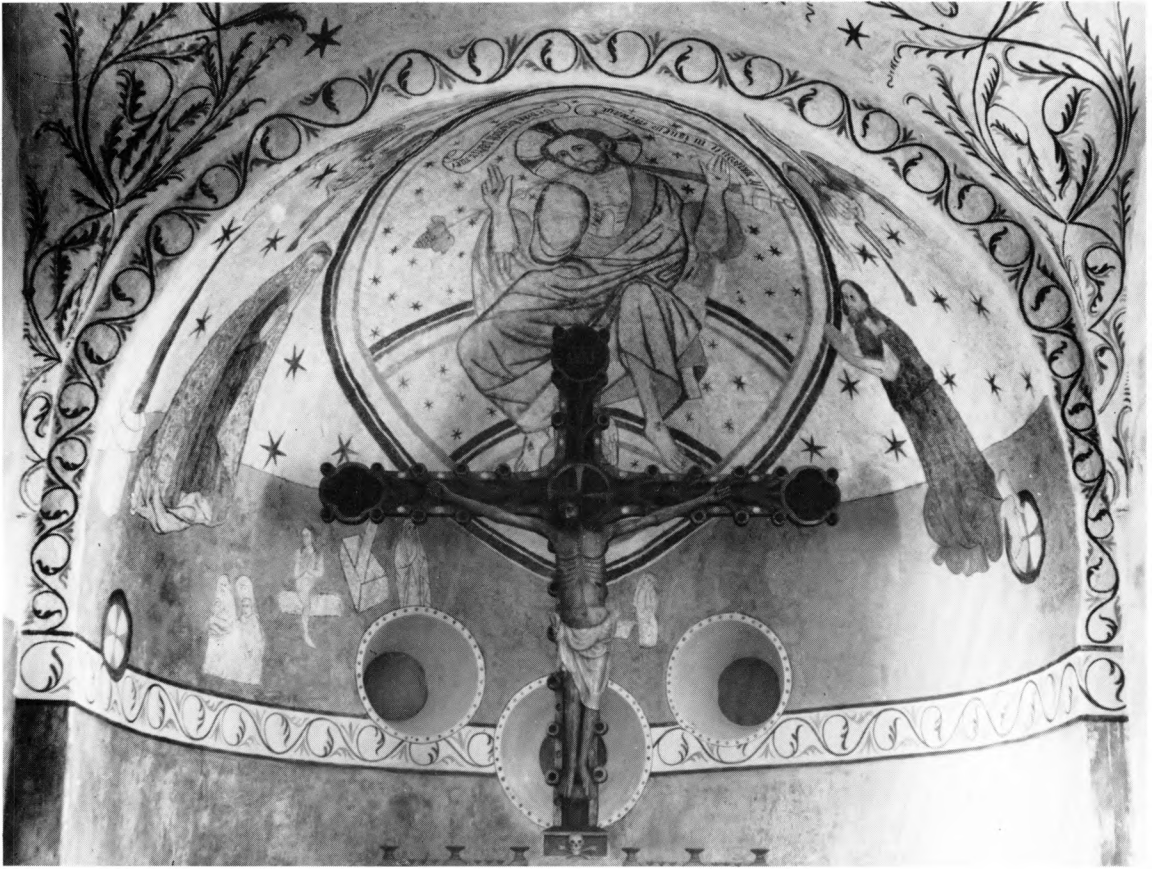


Fig. 9. Dommedag. Kalkmaleri i apsis (s. 94). Fot. i NM2. — *The Last Judgement. Wall-painting in the apse.*

der grupper af sjæle, der rejser sig af gravene. De er malet på grønt jordsmon, mens der bag Kristus, englene og forbederne er stjerner, som signatur for himmelhvælvet. I denne nedre del af kompositionen er en række væsentlige ikonografiske detaljer i øvrigt gået tabt. Således ses bag Maria et ottesidet tårn med udkraget vægtergang og højt spir. Der må være tale om resterne af Jerusalems himmelborg, som de salige sjæle har bevæget sig hen imod. En djævel, som skal være fremdraget under Johannes (atter tildækket af Kornerup), viser, at der i syd, som Jerusalems modsætning, har været en helvedesfremstilling. To indvielseskurs, yderst ved kuplens hjørner, behøver ikke at være samtidige med dommedagsfremstillingen; halvdelen af det søndre kors er tilføjet af Kornerup, der også er ophavsmand til den afsluttende bort med bølgeranke.

Korvæggenes friser er for de østlige deles

vedkommende ødelagt ved vinduesgennembrydninger, og de bevarede rester vestligst på væggene fremtræder nu så stærkt restaurerede, at personernes identifikation er meget usikker. Det er sandsynligt, at nordvæggen har haft billeder af de 12 apostle. Øverste rækkes vestligste figur er således Peter med nøglen (kun dette attribut ansås ved genrestaureringen for oprindeligt). Herefter en anden skægget mandsperson, der i lighed med en tredje under Peter mangler attribut. I syd er bevaret to figurer: Øverst en kappeklædt skikkelse (hovedet skyldes Kornerup), der med tilhyllede hænder holder et latinsk kors, muligvis Helena. Herunder en skægget mandsperson med tonsur, som med tildækket hånd holder et stort slagsværd samt yderligere et ikke identificeret attribut. Kornerup opfattede figuren som Paulus, men tonsuren synes at modsige denne bestemmelse.

På hvælvkapperne er malet strøstjerner foruden en spinkel rankeornamentik, der stiger langs graterne mod en toproset. Hele søndre halvdel er kopieret efter den nordre.

Udmalingens hovedfarver er grøn, rød og rødbrun samt i mindre omfang gul; konturerne står sorte.

INVENTAR

Oversigt. Bevaret af det middelalderlige inventar er granitdøbefonten, korbuekrucifikset fra o. 1300 (nu alterudsmykning), den store klokke, dateret 1455 og alterbordsforsiden fra begyndelsen af 1500'erne (i NM2). Fire stolestagedavle med Barnekowernes og Oxernes våben stammer fra 1560. Den lille klokke støbtes 1585. Altertavlen med årstallet 1596 fjernedes 1895 (nu på Løvenborg). Ved samme lejlighed udskiftedes det gamle stoleværk, delvis fra 1625, delvis lidt ældre (låger og gavle på loftet). Prædikestol af Lorentz Jørgensen, 1679. Det tidligere alterbillede, malet 1826 af J. J. Fyhn, hænger i kirken. Fattigblokken er dateret 1712. Af gravminder kan fremhæves figurstenen fra o. 1559 over Mette Barnekow. Alterbord, alterskranke, prædikestolsopgang og stoleværk stammer fra den af Th. Zeltner ledede restaurering 1895, ved hvilken lejlighed inventaret blev egetræsmalet.

Alterbord, 1895, en træramme med hylde, stående op mod et lidt højere og bredere træpanel, til hvilket *alterprydelsen*, det gamle korbuekrucifiks, er fæstnet. Det *†alterbord* var opført af halvtstens munkestensmur og indvendig fyldt med jord og grus; nedbrudt på grund af skrøbelighed²⁸.

**Alterbordsjorside* (fig. 12), o. 1525, 100x147 cm, malet på kridtgrund. I midten Johannes Døberen med glorie, iført lang, rød kappe. Med venstre hånd holder han i skødet en opslået bog, på hvis blad læses »sancte Johann baptista ora pro ...« (Sankt Johannes Døber, bed for . . .). Med højre hånd peger han på agnus dei, gudslammet, som med korsbanner står i billedets nedre højre side. Johannes sidder på en trone, hvis baldakin forneden afsluttes med en frynse, og som prydes med forgyldte stjerner og måner. Armlænerne ender foran i høje, snoede, bladsmykkede balustre med en lille engel øverst. Til højre for

Johannes en knælende, barhovedet, mandlig stifter i lang, folderig, grønlig kappe, bræmmet med mørk krave og med hænderne samlet i bedende stilling. Som baggrund for hele scenen et draperi med granatæbleornamentik. Billedet er malet på en fylding af fem vandrette brædder sammenholdt af en ramme med smalle sidestykker og bredere stykker forneden og foroven, bladet sammen i hjørnerne og samlet med trædyveler. Det nedre, sortmalede rammestykke er affaset på overkanten, sidestykkerne har røde og hvide felter, mens overstykkets nederste del har en frynset bemaling, hvorover en sort stribe med spinkle, stiliserede blomster. På den øvre brede del af rammestykket er med hvid fraktur på rød bund malet: »Ora pro me Johannes b(aptista)« (bed for mig, Johannes Døber). Maleriet er ret ruineret ved afskalning. Istandsatt 1966. Afgivet 1895 til Nationalmuseet (inv. nr. D 3250).

†*Alterklæde*, nævnt 1862⁹, af rødt silkefløj med ægte forgyldte sølvgaloner.

**Altertavle* (sml. fig. 10), 1595 (malet årstal), af eg med fyrretræ i fyldingsrammernes bagkanter.

Postamentet har en lang, smal fylding, indrammet af profilliste, og til siderne fremspring for de parvis ordnede storsøjler, der har attisk profilerede baser, glatte skafter og korintiske kapitæler. I rammeværket bagved har der været smalle, profilindrammede højkantfyldinger. To af søjlerne samt en del af rammeværket mangler. Storfeltets fire fyldinger har arkader med omløbende rammer og toskanske kapitæler. I sviklerne hvirvelrosetter. Fyldingerne udtoges 1826 (jfr. altertavlemaleri) og opsattes 1837 i Kvanløse kirkes altertavle. Inddelingen af storgesimsen svarer til postamentets. Topstykket, som ikke korresponderer med storstykket, har arkadefelt flankeret af rammestykker, foran hvilke toskanske søjler bærer den nu ret ødelagte topgesims, hvorover en trekantgavl. Til denne opbygning slutter sig rigt udskårne vinger: ved postamentet en fugleklo gribende om en kugle, ved storgesimsen et fuglehoved. Storingernes ret usammensatte kartoucheværk er fyldt med akantus. I midten rektangler med englehoveder, hvis ansigter mangler. Bladværket på den søndre vinge er kontureret med små indsnit, som



Fig. 10. Indre, set mod øst inden kirkens restaurering 1895. Fot. i NM2. — *Interior to the east prior to the church's restoration in 1895.*

for en stor del mangler på nordvingen, hvis bladflader er stærkere behandlet med huljern. Da også englevingerne er forskellige, tyder dette på to forskellige kunstnerhænder. Topvingerne er dekoreret med kassetteornamentik. Ved siderne af dem på firkantede postamentklodser to ubehjælpsomt skårne evangeliststatuetter, Johannes og Mattæus, langstrakte med for korte ben, tætte foldekast og kantede hoveder. Både ørnen og englen holder blækhuis.

Rammeværket er egetræsmalet, søjleskafter og statuetter hvide⁴³. I postamentfremspringene to adelsvåbner, Barnekow og Oxe, hvorover med gyldne versaler på sort bund: »Christian

Barnekow federne - Christian Barnekow møder«. Årstallet 1595 står under fædrenevåbnet. I postamentfeltet med gul fraktur på sort: »Jesus siger til Maria Magdalena . . . IOH. 20.16.17«. På storfrisen ses tilsvarende: »Kom Jesum Kristum ihu, som er oprejst fra de døde. TIM 2 . . .«, hvorunder anes to linjer ældre, vistnok oprindelig fraktur. Endelig ses en lignende indskrift i det stærkt medtagne topfelt: »Jesus sagde, jeg er opstandelsen . . .«. I topgavlen Jehova-navnet i strålekrans, guld på sort bund, vist ældre end de andre indskrifter. Under egetræsmalingen skimtes tidligere, broget staffering, og storfeltets rammekors, der 1826

blev dækket af det nedennævnte altertavlemaleri, har bevaret oprindelige farver, sort med gylden midtroset, gyldne karnisprofiler og et fint, maureskagtigt slyngemønster, hvis dybrøde farve i våd tilstand er duppet med tøjfnug, som nu står grå. Tilsvarende farver er bevaret på storstykkets fire felter: sorte rammeblader med gyldne rosetter og gyldne profiler. Indskriftene er ommalede, gule på sort bund, dog efter de oprindelige forlæg: Nadverordene på dansk og latin, henholdsvis med fraktur og versaler og med overskrift: »Matth 26«, »Marc 14«, »Luc 22«, »I Cor II«. På bagsiden af feltet med de danske nadverords begyndelse står med sorte versaler: »Johannes Alberti 1624«. Under opmalingen skimtes ældre konturer, ligeledes med sort, og derunder med tidens skriveskrift: » . . pultu . . « (måske en gravskrift: sepultus). På bagsiden af et andet felt: »W. Wigand, 1837«,

Fig. 11. »Kristus og den bodfærdige kvinde«. Tidligere altertavlemaleri, signeret af J. J. Fyhn 1826 (s. 98). LL fot. 1975. — »Christ and the Repentant Woman«. Painting signed by J. J. Fyhn 1826 (formerly altar-painting).



årstallet for opsætningen i Kvanløse. På Løvenborg, efter at man ved kirkens hovedrestauration 1895 mente at burde lade hensynet til de fremdragne kalkmalerier gå forud for altertavlen, som skjulte apsisbilledet.

Altertavlemaleri (fig. 11), 1826, signeret af pastor Fyhn. Olie på lærred, 119x95 cm inden for rammen. En kopi efter stik af Rafael Mengs: Kristus og den bodfærdige kvinde. Kristus, der fremstilles med vunder, er iklædt rød kappe over hvidt lændeklæde; gråbrunt hår. Kvinden, med blå sløjfe i det lyse hår, har stærkt blå kappe over lyserød kjole. I baggrunden under lyserød aftenhimmel et bjergrigt landskab, i hvis horisont Golgathas tre kors anes; de blev påmalet af kunstneren 1839 i stedet for et stort træ i mellemgrunden¹⁶. En hvid, lantinsk versalindskrift forneden fortæller, at billedet er malet af »Janus G(eorgius) Fyhn« (Jens Jørgen F.) til minde om tusindåret for kristendommens indførelse i Danmark. Glat, egetræsmalet ramme. Tidligere i den gamle altertavles storfelt. På skibets sydvæg.

Thorvaldsens *Kristus* (sml. fig. 10), nævnt 1862⁹. 1895 anbragt i det Løvenskioldske gravkapel, oven på gravminde²⁸. Thorvaldsens †Johannes Døberen stod også i kirken til 1862¹⁶.

Altarsølv. Kalk, o. 1640, med bæger fra 1829, 25 cm høj. Den sekstungede fod har fodplade og glat standkant; på en af tungerne er fastlodet et støbt krucifiks. Skaftet er sekssidet og brydes af midtdelt knop med tungedekoration på over- og underside. Bæger fra 1829 med graveret årstal. På fodpladen to stempler: ovalt mestermærke med sammenskrevet SP for Steen Pedersen (Bøje 142) og Københavnsmærke med udslidt årstal⁴⁴. Under bunden graveret »1.6.5.6.«. *Disk*, o. 1855, 16,5 cm i tv., formet som lille tallerken med tunget kant. Under bunden graveret skriveskrift: »Til Nørrejernløse Kirke den 31^{te} October 1855«, og tre stempler: slidt mestermærke, formentlig for Conrad Christian Fredrik Schrøder (Bøje 965 eller 966), Københavnsmærke med udslidt årstal og gardeinmærke for Peter Reimer Hinnerup.

Oblateske (fig. 14), o. 1712, cylinderformet, tv. 11,5 cm. På låget graverede tunger uden om kronet »AL« med fraktur for giveren⁴⁵.



Fig. 12. *Alterbordsforside, nu i NM2 (s. 96). N.J. Termansen fot. 1966. — Altarfrontal.

Under bunden to uidentificerede stempler: skjoldformet mestermærke hvori sammenskrevet HB og slidt mærke, muligvis en gentagelse. Desuden graveret skriveskrift: »Til Nørrejernløse Kirke d: 31 October 1855«. Ved kanten er årstallet 1712 indprikket. Fra 1740 til 1855 brugtes den oblatæske, som nu tilhører Kvanløse, jfr. s. 120.

Alterkande (fig. 13), 1735, 23 cm høj uden lågdekorationen. Såkaldt pibekande, som i formen og sølvets drivning efterligner bødkerarbejde. Vidjebåndene, løven, gækken og det indvendige af kanden er forgyldt. På siden af korpus graveret skriveskrift: »Helliget Herrens Altar i Nørrejernløse Kirke den 10^{de} October 1830«⁴⁶. Under bunden fire stempler: mestermærke med AFH over 1735 (Bøje 354) for Asmus Fridrich Holling, Københavnsmærke 1735, guardeinmærke for Peter Nicolai von Haven og månedsmærke løven.

Sygesæt, bestående af kalk og disk, anskaffet efter det *†sæts* forsvinden ved præstegårdens brand 1866⁴⁷. Kalk, 11,5 cm høj, med cirkulær fod, riflet knop, hvorover meget lavt, indknebet skaftled og samtidigt bæger med riflinger på den nedre del. Glat disk, 8 cm i tv. I samtidigt, læderbetrukket, fløjlsforet Futteral med stempeldekorationer. Heri plads til *†*vinflaske.

Alterstager. Senmiddelalderlige, højde 36 cm. Fodskålen, som hviler på tre flade fødder med ansats til tæer, har en blød profilering med fire afsæt, skaftet midtring med spidsovalt tværsnit og halvvejs over og under den, en lille rundstav. Den dybe lysekaals profilering er en sammentrængt gentagelse af fodskålen. Lysepig af jern.

Alterskranke, 1895, smedejern med forgyldte knopper og poleret egetræshåndliste, svarende til prædikestolstrappens gelænder. En *†alter-skranke*, der efter fjernelse af herskabsstolen fra koret blev udvidet 1830²⁹, var også af jern, enkel



Fig. 13. Alterkande 1735, stemplet Asmus Fridrich Holling (s.99). LL fot. 1975. — *Ewer 1735 stamped Asmus Fridrich Holling.*

med to vandrette bånd mellem opstanderne, som endte i en knop.

Font. Romansk. Monolit, af lys, gråbrun granit, højde 85 cm, tv. 70 cm. Skæv, keglestubformet fod, kraftig vulst ved overgangen til kummen, som har næsten lodrette sider og en svag rundstav ved overkanten. Noget ophugget. 1832 fjernet til fordel for en ny. Efter at have tjent som vandtrug på Løvenborg, blev den 1891 bragt tilbage og foreløbigt opstillet i vestenden²⁹. Siden hovedrestaurationen i korets nordside²⁸.

†*Font.* 1832²⁹. »Kumme og sokkel var af marmor, midterstykket af træ, malet, så det skulle ligne marmor«⁴⁸. Fjernet 1895¹³.

Dåbsfad, o. 1550, af messing, 61,5 cm i tv. Drevne fremstillinger: I bunden Bebudelsen, omgivet af en næsten udslidt majuskclindskrift (rahewishn, vistnok en bevidst tilfældig sammenstilling af bogstaver), derudenom og på fadets fane borter med hunde jagende hjorte mellem træer. På fanen endvidere indridset Dresselbergernes (to hængende agern) og Grubbernes (zigzag-delt) våben, »1616« og »W.D.K.G.«

(Vilhelm Dresselberg til Furendal, g.m. Karen Grubbe). Mens granitfonten var fjernet fra kirken, anvendtes dåbsfadet i Kvanløse kirke.

Dåbskande, 1863, af tin, købt hos hofkandestøber Hans Høj¹³

Korbuekrucifiks (fig. 15), fra begyndelsen af 1300'rne. Den 140 cm høje Kristusfigur har lukkede øjne og lidende udtryk. Fra den pigbesatte krone falder håret i lange lokker, bølgeriflet ligesom skægget. Malet vunde. Fødderne hviler på afrundet træklump og er gennemstukket med hver sin nagle. Korstræet, hvis tværstykke er påfaldende langt, ca. 2 m, smykket med grenornament, der ender i fordybde, cylindriske skiver. Også på korstræets rande mellem cylindrene findes mindre, ovale fordybninger. Krucifikset skal have været i meget slet forfatning inden istandsættelsen 1895⁴⁹. Farverne stammer herfra: Legemet er kødfarvet, håret brunt, klædet hvidt. Korstræet har gyldne rande med grønt grenværk og røde og hvide fordybninger.

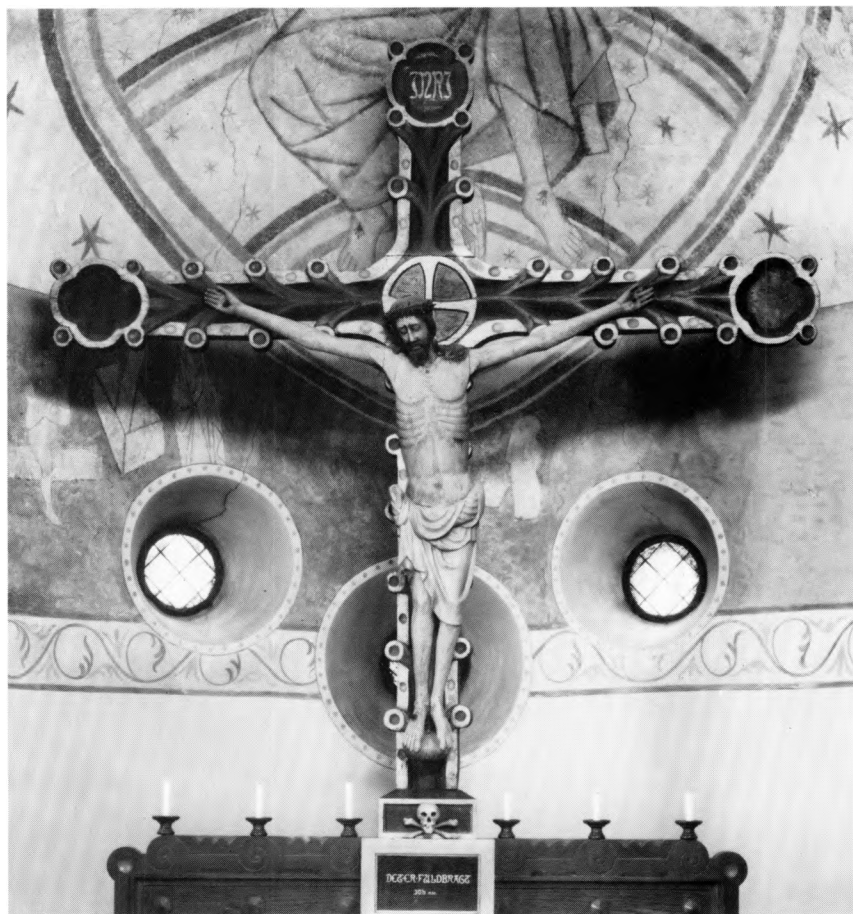
Krucifikset tjener siden 1895 som alterprydelse. Det hang før den tid over tårnbuen²⁸. Bag på alteret, lige under krucifikset, to sortmalede tavler med hvid versalskrift: »Anno 1685 lod hr. Bolle Pedersen Dette Christi Billede Fornye oc opsette«, samt »Aaret 1895 blev denne Kirke restaureret af Baroniet Lövenborg«.

Prædikestol (fig. 16), 1679, signeret Lorentz Jørgensen. Hermerne, som flankerer stolens fire

Fig. 14. Oblatæske (s.98). LL fot. 1975.— *Wafer box.*



Fig. 15. Krucifiks (s. 100). LL fot. 1975. — *Krucifix.*



storfelter, repræsenterer dyder. De to yderste udført i fuld figur, mens de tre midterste har de sædvanlige pilastre med bruskmaske og navnene indskåret med versaler: »fides«, »spes«, »caritas«, »iustitia« og »fortitudo«. Storfelterne forestiller Hyrdernes tilbedelse, Kristus på korset, Opstandelsen og Dommedag (fornyet 1895²⁸). Under hver fremstilling en kartouche med svagt hvælvet midtfelt. Af de tre kvindehoveder på fodstykkets konsoller er det ene nyt. Indskåret på hængeornamenterne læses: »I.N.S.« og »A.P.S.« (formodentlig kirkeværgere). Underbaldakin af bruskbøjler samlet om et drejet, rigt profileret skaft, som ender i en vindrueklase.

Den ottekantede himmel, på hvis underside en sol, har hængestykker og drejede, nedadvendte spir i hjørnerne, som i øvrigt markeres

af englehoved-krumknægte. På oversiden flammespir og derimellem topkartoucher af hvilke de to østligste er glatte. Af de tre øvrige viser den midterste Christian V.s navnetræk i gennembrudt arbejde, de to andre har skårne versalindskrifter:

»Laurentius-statuarus-fecit 1679«, »Pastor d(omi)n(us) - bollerus - cimber 1679« (Lorentz billedskærer gjorde mig 1679 - sognepræst hr. Bolle Jyde 1679, sml. s. 100).

Stolen står siden 1895 afrenset. Den var 1831 blevet dekoreret af pastor Fyhn²⁸. Kun solen er forgyldt; fodstykkets og gesimsens friser har forgyldt fraktur på sort bund: »Jeg er Veien, Sandheden ...« og »I Begyndelsen var ...«. Opgangen med smedjernsgelænder og træhåndliste stammer fra 1895, da prædikestolen blev rykket tilbage til den nuværende - og oprindelige plads i skibets sydøstre hjørne; 1831 var den

blevet flyttet mod vest under hensyn til de daværende vinduesforhold²⁹.

Læsepult af genanvendt fyldning (?) med relief-skåret akantusdekoration på bagsiden.

1663 sættes et *†timeglas* på prædikestolen¹¹.

Stolestader, 1895. Egetræsmaled. Gavlene for-
enklede kopier af de ældre *†stolestader* (fig. 17)
fra 1625, hvis gavle og låger ligger på loftet. Der
er to gavltyper, begge afsluttet med trekantfelt
foroven og med pålagte arkitekturdetaljer. Den
ene er smal med een kanneleret pilaster med
dorisk kapitæl. En af denne types gavle bærer
den reliefskårne datering ANNO 1625, jfr. *deg-
nestolen*, s. 102. Ellers er frisen prydet med
forskellige mønstre i fladsnit: rosetter, blomster,
kassetteværk. Det gælder også den anden type,
som er bredere, med to smalle toskanske pila-
stre. Under egetræsmalingen skimtes ældre far-
verig staffering, samt nummerering. Fyldingslå-
grne svarer til lågerne ved herskabsstolen. Der
optræder *bladhængsler* og *bukkehornshængsler*.

Herskabsstole. Øverst i hver side står fire gavle
fra 1560 (fig. 18). Dateringen er indskåret i en
lille platte ved midten af toprosetterne på den
østligste gavl i hver side. I feltet under rosetten
ses i sydsiden Oxe-våbnet, i nordsiden Barne-
kow-våbnet; våbnerne er parvis ens, men cour-
toisi-vendt. De to nordlige gavle udgør sammen
med et par måske lidt yngre, noget forskårne
døre med to fyldinger panelet for Løvenborgs
herskabsstol. Den nedre, større dørfylding er
glat, mens den øvre, der synes afrenset i ny tid,
prydes af et ganske fladt plantemotiv, intarsia-
agtigt i forhold til den sortmalede bund. I her-
skabsstolen, en kvadratisk plads i skibets nord-
østhjørne, står otte runde, firbenede *taburetter*
med rødt fløjlsbetræk. Disse, samt den nuværen-
de indretning af stolen, stammer muligvis fra
o.1831, da en tidligere herskabsstol fjernedes
fra koret²⁹.

Fra 1816 foreligger et udkast af Rubin (fig.
20a) til en lukket herskabsstol, hævet på kanne-
lerede stolper som et pulpitur. 1831 udarbejdede
I. Jensen to forslag (fig. 20b-c) til herskabsstol,
det ene af samme plan som ovennævnte, men i
enklere empirestil, det andet med halvrund
grundplan på seks fag og endnu enklere¹³. Alle

var tænkt anbragt ved skibets nordvæg, men
ingen af forslagene kom til udførelse,

†Skriftestol i sakristiet nævnes 1835⁵⁰.

†Degnestol, med reliefskåret 1625, stod 1862 i
tårnrummet som en del af det tidligere stole-
værk¹⁶. Gavlen opbevares på loftet.

Pengeblok, 1712, 95 cm høj. Selve blokken,
der er skåret i et med den balusterformede
underdel, er firkantet med møntslidse i oversi-
den; i forsiden en rektangulær låge, fastholdt
ved et vandret, smedet hængselbånd med over-
fald til hængelås. Stod tidligere i den nordre
stolestaderække overfor indgangen, sml. fig.
10. 1933⁹ opsat i våbenhuset.

†Pengetavle, 1705. Rygskjoldet var en simpel
kartouche med indskrift (Jesu Siraks Visdom
7,33) i ophøjede versaler. På bagsiden var ind-
skåret: »N.I.S.« samt årstallet⁵¹.

Dørløj, 1581. Reliefskåret årstal på øverste
tværtræ. Den lille, egetræsmaled dør har to
gange fire profilindrammede fyldinger. Den
sidder fastmuret i bunden af den fladbuede
dørniche, som gennem korets nordmur førte ud
til *†sakristi*.

Et *†vestpulpitur*, måske opsat efter 1634 af
Malte Juul, jfr. s.85, blev nedtaget 1832; dets
forside, med malerier af Jakobssønnerne, opma-
ledes 1844 og anbragtes ved indgangen til kir-
ken, men er senere forsvundet. Over og under
hvert billede var latinske vers med Jakobs spå-
dom (1.Mos. 49)⁵².

Orgel, 1904, ukendt instrumentmager. Fire
stemmer på pneumatisk keglevindlade. Ege-
træsmalet orgelhus i renaissancestil. Stod oprin-
delig midt i tårnrummet, men er 1908 af hensyn
til lyset fra vestvinduet anbragt op ad nordvæg-
gen⁹. Forventes 1980 udskiftet med nyt orgel.

Salmenummertavler med glatte rammer og
buetunge-afslutning foroven. Hvidmalede ver-
saler: dåb, nadver, før prædiken og efter prædi-
ken. Malede tal på brikker til at hænge i de
hvide felter. Rammen egetræsmalet. Tavlerne
har samme form som de 1895 udskiftede, sort-
malede *†salmenummertavler*, der havde hvide tal
på skydebrikker (sml. fig. 10).

Præsterækketavle, moderne trætavle i våbenhu-
set. *†Series pastorum* nævnes 1862⁹ og 1895²⁸



Fig. 16. Prædikestol, signeret af Lorentz Jørgensen 1679 (s. 101). Hude fot. 1904. — Pulpit signed by Lorentz Jørgensen 1679.



Fig. 17. Stolestadegavle (s. 102). LL fot. 1975. — *Bench-ends.*

(sml. fig. 10). To sortmalede **trætavler*, fra midten af 1800'rne, med »tankerim« forfattet af J. J. Fyhn. Hvid skriveskrift. Overkanten prydet med tre trækugler, 66x47 cm (sml. fig. 10). Opsat på hver side af korbuen⁵³. Nu på Løvenborg.

†*Mindetavle*. På den nordre pille lige overfor prædikestolen stod tegnet en »Comete«, hvorunder følgende disticon: »Anno 1680 mense Decembris et Anno 1681 mense Januarii. O Tu Peccator. Recipisce en Janua Lethi. Cernitur in coelo Florida virga Dei« (O, du syndige sjæl, tag her imod Dødsrigets porte, når du på himlen kan se blomstrende kvist fra din Gud)⁵².

To *lysekroner* fra 1896. t *Glaslysekrone* i koret nævnt 1862 (sml. fig. 10)⁹.

Et *tårnur*, sandsynligvis det eksisterende, er tidligst nævnt 1661¹¹, men stammer muligvis fra begyndelsen af 1600'rne. Den ret spinkle og dårligt udførte smedejernsramme, samlet med kiler og med lige ben, måler 87x91x61 cm. Døgnværk med timeslagværk. Stokkedrev; hjulenes egre er nittede til fælgene. Hagegangen har et 2,7 m langt jernpendul med linse og fløjmektrik. Hesteskoformede spærhager. To udløsningsstifter på valsehjulsfælg. Almindeligt slagværk med tosidet udløsningsmekanisme. Hamervelle og gammel slaghammer. Viserværk til »stiv« viser, i dette århundrede primitivt ændret til to visere. I den centrale værkstiver spor efter den oprindelige spindelgang (omtalt 1665 som W-roe). Uret blev repareret 1662, og allerede

igen 1665, i hvilken forbindelse der blev brudt hul gennem tårnets sydmur, for at viserakselen kunne føres ud til skiven (»stanghul at slaa«). Det synes således før den tid kun at have angivet tiden ved timeslag. Uret er hårdhændet repareret 1965 ved C. Petersen, Labæk⁹. Værket står på et podium i mellemstokværket. Urhusets gamle bræddevæg og dør mangler, mens pendulkassen, formodentlig fra 1700'rne, er i behold.

Den nuværende, kvadratiske *træurskive* har malede romertal, †*Urskive* leveredes 1665 af Lorentz (Jørgensen) billedhugger og maledes tillige med viseren af Jochim Bechmann i Holbæk¹¹.

Klokker 1) 1455. Minuskelindskrift om halsen: »Ave maria gracia plena dominus tecum (støbermærke) anno d(omi)ni m cd l . v mensis may die xx primi (støbermærke)« (Ave Maria, fuld af nåde, Herren være med dig. I Herrens år 1455 i måneden maj på den 21. dag). Tætsiddende bogstaver. De korsformede skille tegn med tvedelte grene er dannet i forme. Støbermærket forestiller et anker eller en fiskekrog. Tvm. 95 cm (Uldall s.83).

2) 1585. To linjers versalindskrift om halsen: »Ano mdlxxxv † verbum domini manet in eternum lod Jep Monsøn oc Ep Hemingsøn støbe dene Klocke i Sørby af HM«. Stednavnet er formentlig Sæby. Om øverste rand et gnidret korsbladornament. Hanke med snoning mellem simple randprofiler. Tvm. 85 cm.

Klokkerne er 1944 ophængt i vuggebomme af Aug. Nielsen, Roslev. De gamle, endnu bevarede slyngebomme har indskåret henholdsvis »Ano 1726« og »Ano 1700«.

Klokkestol, 1666?, af eg, med dobbelte skråstivere og overligger med korte skråbånd ved enderne. På skråstiver indskåret: »MDCLXVI«. Udstemninger for rundstokke til nedbinding af klokken.

GRAVMINDER

Mindetavle over Lars Nielsen, *27. febr. 1838 i Hanerup, falden for fædrelandet 29. juni på Als. Marmor, 38x52 cm. Indhugget versalindskrift.



Fig. 18. Stolestadegavl fra 1560 med Barnekow-våben (s. 102). LL fot. 1975. — *Bench-end from 1560 bearing the Barnekow arms.*

Sol med stråler i et lille felt foroven. På skibets nordvæg ved herskabsstolen.

Epitafium, 1674. Maren Hansdatter, *1619 i Gudbjerg præstegård, gift med tre af sognets præster, Clavs Jenssøn, Svend Nielsøn og Bolle Pedersøn, †1674. Trætavle, 136x98 cm, med forgyldt fraktur på sort bund omgivet af glat, sort-rødmarmorert ramme, på hvis øvre tværstykke der er malet dødningehoved og timeglas flankeret af tolinjet indskrift med gyldne versaler: »Vive memor ut vivere - mortis moriens possis« (du som lever, kom døden i hu, at du kan leve, når du skal dø). 1758 i koret³², nu på tårnummets sydvæg.



Fig. 19. Gravsten over Mette Barnekow, †1559 (s. 106). Anders Bæksted fot. 1966. — Tombstone to Mette Barnekow †1559.

Gravsten. 1) (Fig. 19) o. 1559, jomfru Mette Bamekow, datter af Hans Barnekow og Mette Oxe, død som femårig på Birkholm 12. september 1559. Lysgrå kalksten, 143x81 cm. Sekslinjet indskrift på stenens nedre tredjedel med reliefminuskler. På den øvre del stående kvindefigur under rundbuet, søjlebåret baldakin. I hjørnerne foroven, samt på søjlernes postamentfelter fire skjolde, til højre Oxernes fædrene og mødrene våben (okse, tre muslingeskaller), til venstre Bamekowernes (ildsprudende panterdyr, halv buk). Den spinkle kvindefigurs hoved drejer lidt til højre, med det utildækkede hår faldende ned ad ryggen helt til hofterne; i de korslagte arme en

blomst. Lang, folderig kjole med pufærmer og udposninger ved albuerne. Den venstre oksemulesko stikker frem under kjolen. Tilskrevet Hans Maler (Jensen: Gravsten nr. 325). Indtil 1895 i korgulvet inden for altersranken⁵⁴. Indmuret i korbuens-nordside.

2) 1615, sognepræst Jens Christensen (fra København) og hustru Kathrine Petersen (fra Malmø). Ølandssandsten, 186x115 cm. Latinsk indskrift med fordybede versaler. De afdødes data er ikke udfyldt. Indskriftfeltet er omgivet af rulleværskartouche i svage, fordybede streger. I hjørnerne cirkelmedaljoner med evangelistsymboler i halvfigur over skjolde med skriftbånd og evangelistnavne. I endnu en medaljon under indskriftfeltet et timeglas og derunder »HVC CVRSVS FVIT 1615« (hertil gik livsløbet 1615). Nederst på græsk: »Mennesket er en boble«⁵⁵. Lå indtil 1895 øverst i midtergangen, hvor den skimtes på fig. 10. Indmuret i korbuens sydside⁵⁶.

3) 1600'rne. Søren Degn med hustru og søner. Kridtsten, 21 X 137 cm, med fordybede versaler, delt i tre dele, der er indmuret side om side over våbenhusets østvindue. Stenene har måske oprindelig siddet over hverandre.

I *gravkammer*, muret af munkesten, 2x3 alen, opfyldt med grus, fandtes 1895 knogler af et barn, men ikke kisterester. Kammeret synes at have været dækket af et træloft²⁸. Under Mette Bamekows gravsten i koret. Der kan være tale om den bamekiste rummende Caroll Brochdorff, *12. okt. 1705, †21. maj 1707, 1 år, 7 måneder og 5 dage gammel, som ifølge pastor H. C. Nimbs indberetning til Hofman 1758 stod i en åben begravelse tilhørende baron Brochdorff og hans familie. Heri fandtes også en kiste med indskrift over Herman von Løvenskiold (sml. kisteplade nr. 1).

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1796. Gehejmerrådinde Løvenskiold, begravet 19. maj 1796²⁸. Monumentet, af hvid marmor, er nu 178 cm højt. Det stod oprindeligt på kirkegården, men omdannedes, da det efter det Løvenskioldske gravkapels opførelse anbragtes i dette, midt for nordvæggen⁴⁸. Stenen bærer intet navn; Hans Fyhn oplyser, at de forgyldte, pånittede bogsta-

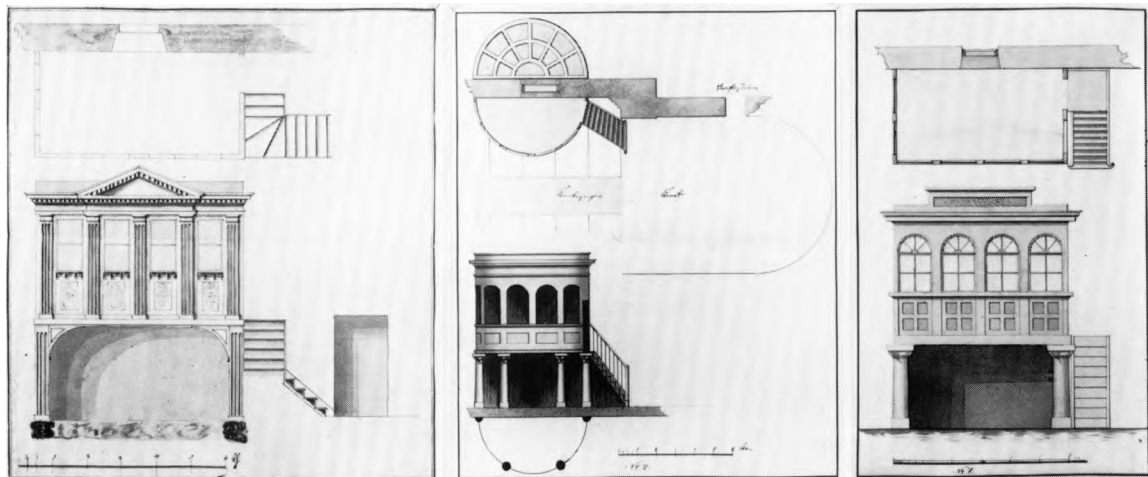


Fig. 20 a-c. Forslag til herskabsstol, a. Tegnet af Rubin 1816. b-c. Tegnet af I. Jensen 1831 (s. 102). Landsarkivet.
— Proposed manorial pew. a. Drawing by Rubin 1816. b-c. Drawing by I. Jensen 1831.

ver var fjernet¹⁶. På forsiden er med versaler indhugget mindevers af H. W. Riber⁵⁷, desuden: »Marmor du prange ei med hendes Lovtale den er i hendes Samtids Minde og i det Gode hun virkede«. I det husformede topstykke er indhugget en niche, og øverst står Thorvaldsens Kristus, jfr. s.98.

2) O. 1798. Frøken Margaretha Friderica Sophia Sundt, †25. jan. 1798; enkel, foroven rundbuet, grålig marmortavle, 77x44 cm, med fordybede versaler. Tavlen har siddet på et nu forsvundet sandstensmonument¹⁶. På nordre ringmur.

3) O. 1820. Frederic Guillaume Henry Mourier, *1766, †1820. »Med sønlig taknemmelighed satte det kongelige Artillericadet-Institut sin 29aarige Fader og Forstander dette Minde«. Lys, rødlig sandsten, 74x102 cm. I hjørnerne små cirkelformede fordybninger. Indskrift med fordybet antikva, navn med versaler. På kirkegården ved korets nordmur.

4) O. 1855. Gårdmand Niels Pedersen af Nørup, *1778, †5. juli 1855. Han efterlod sig en søn og to døtre, tre børn døde tidligere. Trækors med liggende oval plade, hvorpå sortmalet skriveskrift. I tårnets mellemstokværk.

Kisteplader i Løvenskiolds gravkapel på kirkegården. Nr. 1 ophængt på nordvæggen, de øvrige på kister i kapellet. 1) 1750. Konferens-

råd Herman Lóvenskiold til Birkholm, *18. okt. 1677, †16. maj 1750, 72 år, 5 mdr. og 2 uger gammel. Oval plade af metalblik, 34x20 cm, med fordybet kursiv, omgivet af strålekrans af bly med skyer hvori putti og foroven Victoria, forneden Kronos med timeglas. På nordvæggen.

2) 1819. Ove Ramel Sehested Lóvenskiold, søn af Eggert Christopher, baron af Lóvenskiold til Holden, og Frederike Lóvenskiold, født på Holden i Norge 11. aug. 1816, død på Vognserup 25. jan. 1819. Trapezformet blikplade, 25x20-22 cm, med fordybet skriveskrift. På barnekisten ved døren.

3) 1831. Baron Carl Lóvenskiold, ældste søn af Michael Hermann Lóvenskiold, friherre til Løvenborg, og Frederike Juliane Marie født grevinde af Knuht(!), *3. febr. 1783, efterfulgte sin fader 9. april 1807, †2. nov. 1831. Af tin, formet som skriftrulle, 45x38 cm, med fordybet skriveskrift. På kiste nr. 3 fra vest i nordligste række.

4) 1835, Frederikke Juliane Marie Minni, baronesse af Løvenskiold, datter af hofjægmester og overførster Eggert Christopher Frederik og Margrethe Frederikke Sophie født Lóvenskiold, *2. okt. 1817, †11-juli 1835. Rektangulær blyplade, 45x30 cm, med affasede hjørner. Fordybet skriveskrift og fraktur. På østligste kiste i midtrækken.

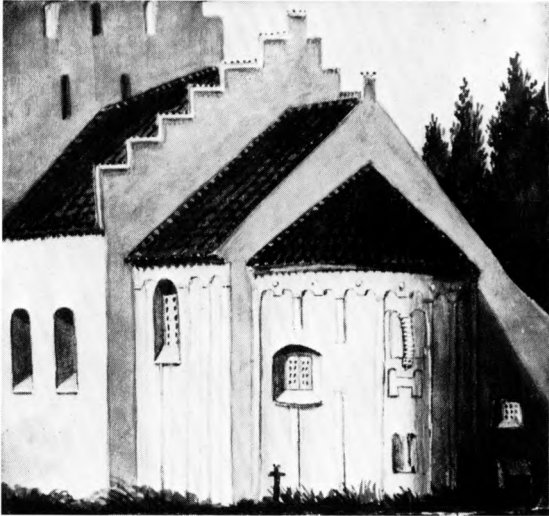


Fig. 21. Kirken, set fra sydøst. Akvarel af J. J. Fyhn 1862. I embedsarkivet. — *Exterior seen from the south-east. Watercolour by J.J. Fyhn 1862.*

5) 1861. O verjægermester og kammerherre Eggert Christopher Frederik, baron af Løwenskiold, født på Vognserup 6. juli 1788, død på Frederiksberg 4. febr. 1861.

6) 1861. Sophie Vibecke Løwenskiold, født komtesse Knuth, *5. marts 1834, gift 7. juni 1854 med jægermester Severin Jacob Løwenskiold til Torp, †24. aug. 1861.

7) 1862. Marie Caroline Wilhelmine v. Krogh, født baronesse Løwenskjold, *22. okt. 1821, †20. april 1862.

8) 1874. Frederikke Elisabeth Conradine Kaas, Carl Severin Christian Hermann, baron Løwenskiold til Løvenborg, *2. juli 1787, 130 aug. 1874.

9) 1876. Baronesse Margrethe Sophie Frederikke v. Løwenskiold, født Løwenskiold, *16. jan. 1785, †24. juni 1876, enke efter overjægermester, baron Eggert Christoffer Frederik v. Løwenskiold til Holden i Norge.

10) 1877. Kammerherre, hofjægermester, lensbaron Hermann Frederik Løwenskiold til Løvenborg, *5. aug. 1805, †10. nov. 1877.

11) 1884. Kammerherre Carl Eggert Georg, baron Løwenskjold, *17. sept. 1806, †20. april 1884.

12) 1887. Anna Therese Thecla Louise, baro-

nesse Løwenskiold, *20. april 1875, f 12. aug. 1887.

13) 1890. Kammerherreinde, baronesse Sophie Margrethe Wilhelmine Annette Løwenskiold, født Løwenskiold, *5. okt. 1811, †1. april 1890.

14) 1913. Oscar Løwenskjold, *1. okt. 1837, †20. juni 1913.

15) 1938. Lensbaron Carl Løwenskiold Løvenborg, *29. april 1864, †4. maj 1938.

16) 1961. Enkebaronesse Ingeborg Løwenskiold Løvenborg, født von Ellbrecht, *7. febr. 1878, †6. dec. 1961.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Sognekaldsarkivet. Kirkebog 1744-1800. — *Godsarkiver.* Løvenborg, baroniet. Kirkerne vedr. 1721-1917. — *Ved embedet.* Den årlige synsforretn. over kirkerne i Nørre Jernløse og Kvanløse 1832-1922. — Synsprot. 1862-19(72). — Efterretn. om Nørre Jernløse og Kvanløse sogne . . . samlede af Jens Jørgen Fyhn 1824-1860 (og videreført af efterfølgerne i kaldet indtil 1909). Jfr. nedenfor anførte udg. af håndskriftet. — Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Indberetninger af J.J. Fyhn 1850 (antemense), J. Kornerup 1895 og 1896 (inventar og kalkmalerier), C. A. Jensen 1903 og 1912 (kalkmalerier og inventar), Ole Søndergaard 1942 (kalkmalerier), J. Gehl, B. Handest, E. Hansen 1963 (bygningsundersøgelse), Marie-Louise Jørgensen og Erik Lyckegaard 1975 (inventar og gravminder). — Beskrivelse af bygning, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Hans Stiesdal, altersølv ved Marie-Louise Jørgensen. Redaktionen afsluttet april 1979.

Tegninger. *NM2.* Gravsten over Mette Barnekow ved Søren Abildgaard. — To tegninger af apsis ved F. Uldall 1863. — Fengetavle ved Aage Jørgensen o. 1940. — Plan ved M. Brahde 1959. — Snit af tårn ved S. Rassov og M. Thon 1978. — *Kunstakademiet. Institut for arkitekturhistorie.* Planer, snit og div. opmålinger samt rekonstruktioner af bygningsdetaljer, ved E. Hansen m.fl. 1963. — *LA. Godsarkiver.* Løvenborg, baroniet. Kirkerne vedr. 1721-1885. Forslag til herskabsstol ved Rubin 1816; to yderligere forslag ved I. Jensen 1831. — Forslag til kapeludbygning ved S. Holst 1829. — Arkivet på Løvenborg. To blade med alternative forslag til gravkapel.

Litteratur. H. Fyhn, udg.: Kirkerne i Nørre Jernløse og Kvandløse, i ÅrbHolbæk, 1945, s. 85-120, 1946, s. 147-80.

- ¹ DiplDan. DaRigBr. 1. rk. V, nr. 7.
- ² Roskildebispens jordebog s. 160.
- ³ Landebogen s. 155f.
- ⁴ KancBrevb.
- ⁵ Udførligt behandlet af Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie I, 1859, s. 167-77; endvidere Nye KirkehistSaml. V, 689f. Jfr. i øvrigt Kvanløse s. 111.
- ⁶ RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegnelse og div. dok. vedk. kirker og sognekald.
- ⁷ Kronens Skøder II, 264.
- ⁸ RA. DaKanc. A29. 1726-97. Efterretn. om ejerne af kirker og kirketiender; endvidere L. Bobé, G. Graae og Fr.J. West: Danske Len, 1916, s. 283-302.
- ⁹ Ved embedet. Synsprot. 1862-19(72).
- ¹⁰ Bygningerne, som er indtegnet på landsbyplanen (fig. 22), eksisterede endnu 1862, jfr. note 9.
- ¹¹ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkegsk. 1661-72. Merløse hrd.
- ¹² LA. Stiftsprovstearkivet. Holbæk amt. 1808-23. Synsforretn.
- ¹³ LA. Løvenborg godsarkiv. Kirkerne vedr. 1721-1917.
- ¹⁴ NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse . . . 1842.
- ¹⁵ Jfr. H. Fyhn, udg.: J. J. Fyhns kirkebeskrivelse fra 1862, i ÅrbHolbæk, 1945, s. 88-107. Der foreligger en række overslag til et gravkapel, af hvilke det tidligste er fra 1815, det sidste fra 1831 (ved I. Jensen). S. Holsts forslag (1829) viser en udbygning med hjørnekvadre svarende til kapellets nuværende. Af to alternative forslag til et fritstående kapel er det ene udstyret med krenelering, men herudover er forslaget ikke ganske identisk med den 1832 opførte bygning, jfr. note 13.
- ¹⁶ Jfr. H. Fyhn, udg.: J. J. Fyhns kirkebeskrivelse fra 1862, i ÅrbHolbæk, 1945, s. 88-107.
- ¹⁷ Jfr. note 9. Vedr. arkitekten: H. Fyhn, udg.: A.

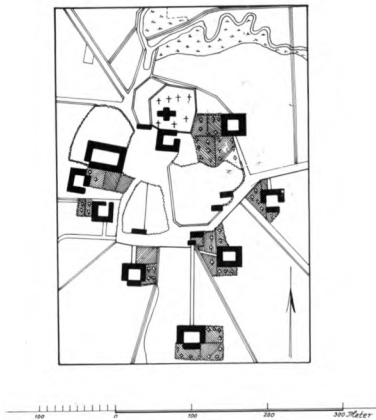


Fig. 22. Landsbyplan 1792.— *Village map 1792.*

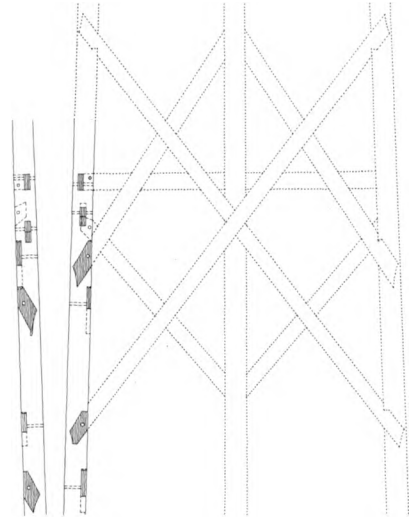


Fig. 23. Forslag til anbringelse af egebjælke fra klokkestokværkets gulv i fritstående klokkehus (s.86). 1:75. Opmåling og rekonstruktionstegning ved E. Hansen m.fl. 1963. — *Proposed location of oak beam in a free-standing bell-tower, now re-used among the floor beams of the tower.*

Winds beskrivelse af Nørre Jernløse kirkes restaurering 1895, i ÅrbHolbæk, 1946, s. 147-70.

¹⁸ Jfr. DK. Frborg. s. 1012, 2136 og 2510.

¹⁹ Beckett: DaKunst I, 47. Denne datering modsiges ikke af teglforekomster i tårnet.

²⁰ Soklen blev allerede erkendt af pastor Wind, jfr. note 17. 1963 blev den i forbindelse med »Kunstakademiets lørdagsseminar« fremgravet af Erik Hansen eet sted på hvert bygningsafsnit.

²¹ Kun i sjældne tilfælde er frådsten anvendt til skulptur, jfr. Mackeprang: Døbefonte s. 74.

²² Mest iøjnefaldende lighed med apsidens arkitektoniske udformning har Slaglille (DK. Sorø s.342), på hvis groft udførte apsis endog kuglemotivet genfindes. Om andre paralleller se f.eks. Skibby (DK. Frborg. s.2646, note 23). Specielt om søjlenicher på Bosjokloster og Fulltofta kirker i Skåne, samt på Ruts kirke, se Th. Wåhlin: Studier i Bosjokloster Kyrkas Historie, Antikvariske Studier III, Lund 1946, s.231-37, DK. Bornholm s.304. Andre eksempler hos Beckett: DaKunst I, 47f.

²³ Hvælvet er beslægtet med de ligeledes oprindelige korhvælv i Sædder og Skuldelev (DK. Frborg. s.2578). Jfr. endvidere tårnhvælvet i kirken på Eskilsø (DK. Frborg. s. 2636).

²⁴ Lignende trappeanlæg i Herfølge (DK. Præstø s.274), Høve og Vallengsved (DK. Sorø s.792 og 1031).

²⁵ F.eks. Jørlunde, Stenløse (DK. Frborg. s.2243, fig.

5, s.2359, fig. 4), Store Heddinge, Herfølge, Varpelev, Lyderslev, Holme-Olstrup (DK. Præstø s.56, s.275, fig. 4, s.406, fig. 3, s.438 og 734) og Kalundborg (Mogens Clemmensens og Vilh. Lorenzen: Kalundborg Kirke, 1922, s. 16).

²⁶ Tilsvarende forhold kan iagttages i det nærliggende Store Tåstrup (Merløse hrd.).

²⁷ LA. Sognekaldsarkivet. 1744-1800. Kirkebog med synsforretn. 1803-31.

²⁸ Jfr. H. Fyhn, udg.: A. Winds beskrivelse af Nørre Jernløse kirkes restaurering 1895, i ÅrbHolbæk, 1946, s.147-70.

²⁹ LA. Stiftsprovstearkivet. 1824-80. Synsforretningsprot.

³⁰ Døren til kirkegården nævnes 1825, da den var spærret af en begravelse, jfr. note 27. På J.J.Fyhns tegning (fig. 21) ses den ikke på østpartiet, hvor den måtte forventes; den er måske ved ombygningen 1831 flyttet til en af de andre sider.

³¹ Jfr. PersHistT. 6.rk., 3. 1932, s.48.

³² LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

³³ RA. F47. Indb. fra gejstligheden om kirkernes tilstand.

³⁴ LA. Privatarkiv for snedker Lund, Holbæk. Hovedbog 1780-1806.

³⁵ Jfr. note 28; endvidere en resumerende omtale i Berlingske politiske og Avertissements Tidende, 21. jan. 1896.

³⁶ En bort af farvet glas er senere fjernet.

³⁷ Jfr. DK. Sorø s.52, fig. 27 (3. række, nr. 2 og 4). I Holbæk Museum (inv. nr. 3027a-b) findes to fliser af det store format, fundet i den nu nedbrudte ringerbolig, hvor en snes fliser af samme type indgik i forstuens gulv, jfr. NM2 (korrespondancearkiv).

³⁸ Omtales senest 1734, jfr. LA. Stiftsøvrighedsarkivet. 1730-34. En del kirkesyn m.m.

³⁹ En række iagttagelser vedr. disse forhold er fremdraget i forbindelse med »Kunstakademiets lørdagsseminar« 1963, ved Erik Hansen.

⁴⁰ 1875 anmodede beboerne om at få kirken opvarmet, hvorefter der installeredes to kakkellovne i skibets nordside, en i midten og en i vest. 1895 erstattedes de af en stor kakkelovn i skibets nordvesthjørne, jfr. note 13. Denne udskiftedes senere med en kalorifer, der 1960 kasseredes til fordel for et luftopvarmingsanlæg på våbenhusets loft; varmeindblæsningen sker gennem et oprindeligt vindue i skibets sydmur; returluften udsuges gennem en kanal under samme mur og en muret skakt i våbenhusets nordvesthjørne.

⁴¹ Jfr. fot. i NM2, ældre end restaureringen 1895.

⁴² Kalkmalerierne er af Fr. Beckett (DaKunst II, 351 f.)

—vel med urette - knyttet sammen med to sjællandske udmalinger fra 1400'ernes midte, i Tybjerg (DK. Præstø s. 642) og Højelse (DK. Kbh. Amt s. 1242).

⁴³ Altertavlen restaureredes 1843 (jfr. note 29). Den nuværende staffing udførtes måske ved den lejlighed. Efter i en årrække at have ligget adskilt på Løvenborg er tavlen af den nuværende ejer samlet og opstillet. Beslægtede altertavler står i Store Tåstrup (Merløse hrd.) og Udby (Tuse hrd.).

⁴⁴ Samme stempel findes på sygekalken i Store Tåstrup, der desuden er forsynet med Københavns bymærke 1639, og på bægere har graveret kirkenavn og årstallet 1642. Steen Pedersen døde 1644, 1646 ægtede enken guldsmid Johan Stichmann.

⁴⁵ Ifølge Fyhn (note 16) den daværende kirkeejers hustru, baronesse A. Løwenskiold.

⁴⁶ Ifølge Fyhn (note 16) skænkede kirkepatronen kanden i anledning af hans eneste datters konfirmation. Sølvkander af denne form er ikke almindelige. Fig. 99 i Gudmund Boesen og Chr. A. Bøje: Gammelt dansk Sølv til Bordbrug, 1948, gengiver en, der var udført i København 1732 af Jens Christensen. En tilsvarende norsk kande ses på fig. 7 i Hilmar Stigums artikel: Tønnebånd som dekor på drikkekar, i Folkeliv og Kulturlevn. Studier tilegnet Kai Uldall, 1960.

⁴⁷ Ifølge Fyhn (note 16) bestod det tidligere festsæt af kalk og disk med dertil hørende oblatæske med det Løwenskioldske og Knuthske våben på låget, samt en flaske til vinen. På oblatæskens låg læstes endvidere: »1787 F. L. født C. K.« formodentlig for Carl Løwenskiolds moder, Frederikke L., f. komtesse Knuth, skriver Fyhn.

⁴⁸ Jfr. note 28. Pastor Fyhn oplyser (note 16), at fonten »sammensattes af et marmormonument, som stod på gehejmerådinde Løwenskiolds grav, men måtte borttages, da det nye kapel skulle opføres«.

⁴⁹ Kornerups indberetning 1895.

⁵⁰ Jfr. note 29. 1665 udførtes et fodtrin for dem, der gik til skrifte, jfr. note 11.

⁵¹ Jfr. note 16. Tegning af Aage Jørgensen o. 1940 i NM2.

⁵² Note 14, jfr. note 16, hvor det oplyses, at pulpituret benævnes »Pallen« i almuesproget. Gengivet i oversættelse hos Fyhn og på latin i hans originalmanuskript.

⁵³ Note 16, hvor teksten er gengivet.

⁵⁴ Noterne 16 og 28. Sml. også note 32.

⁵⁵ Mogens Strunge: Danske Kirker og Præstegaarde i Gl. Roskilde og Holbæk Amter, 1933, s. 356.

⁵⁶ Noterne 16 og 28. Indskriften gengivet i Anders Bæksted: Danske Indskrifter, 1968, s. 98.

⁵⁷ H. W. Riber: Samlede Digte, II. Del, 1803.